

Весті

БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАУНАГА ПЕДАГАГІЧНАГА
УНІВЕРСІТЭТА ІМЯ МАКСІМА ТАНКА

№ 3 (37) 2003

Штоквартальны
навукова-метадычны часопіс
Выдаецца з чэрвеня 1994 г.

Змест

Галоўны рэдактар:
П. Дз. Кухарчык

Рэдакцыйная калегія:

Н. Г. Алоўнікава

В. А. Бондар

(нам. галоўнага
рэдактара)

Ю. А. Быкадораў

(нам. галоўнага
рэдактара)

М. С. Вайтовіч

К. У. Гаўрылавец

А. А. Гіруцкі

Т. А. Грыгор'ева

М. М. Забайскі

Я. Л. Каламінскі

Л. А. Кандыбовіч

Н. І. Копысава
(адказны сакратар)

Г. А. Космач

І. А. Новік

А. У. Рагуля

М. Т. Стэльмашук

В. М. Фамін

А. Т. Федарук

І. І. Цыркун

Л. Б. Шнэперман

У. А. Якавенка

М. С. Яўневіч

Педагогіка

- Барысевіч А. Р.* Гатоўнасць будучых настаўнікаў да ажыццяўлення экалагічнага
выхавання школьнікаў як умова іх прафесійнай падрыхтоўкі 3
- Таўгенъ І. А.* Вучэбна-метадычны комплекс як аснова дыдактычнага забеспячэння
тэхналогіі дыстанцыйнага навучання 7
- Торхова А. В.* Феномен індывидуальнага стыля педагогічнай дзейнасці
в проблемном поле психолого-педагогических исследований 12
- Гарбацэвіч С. А.* Да пытання фарміравання светапогляду ў навучэнцаў у працэсе
назірання за фізічнымі з'явамі ў прыродзе 15
- Якаўлева Н. У.* Функцыі і структурныя кампаненты ацэначнай дзейнасці настаўніка 18
- Зямцова А. А.* Беларускія нацыянальныя традыцыі — сродак фарміравання
маральных каштоўнасных арыентацый школьнікаў 22
- Казінец Л. А.* Праблемы прафесійнага ўдасканалення настаўнікаў, працуючых з
адоранымі дзецьмі 24
- Маркевіч І. В.* Змест і формы работы гімназіі па развіцці таленавітых дзяцей 27
- Бітус А. П.* Асаблівасці ўзаемадзеяння выкладчыка і студэнта на індывидуальных
занятках па музычным навучанні 30
- Ніжнікава А. Б.* Пеўчая культура настаўніка музыкі ў працэсе прафесійнай
падрыхтоўкі ў вышэйшай школе 33
- Ніжнікава А. Б.* Творчыя заданні як сродак фарміравання пеўчай культуры
настаўніка музыкі ў працэсе прафесійнай падрыхтоўкі студэнтаў 37

Псіхалогія

- Джыга Н. Дз.* Шляхі фарміравання асобаснай і прафесійнай прыгоднасці будучага
педагога 41
- Палякова І. Ю.* Сістэмны падыход у даследаванні прычын закрыцця аддзялення
логікі, псіхалогіі і рускай мовы на філалагічным факультэце БДУ 46
- Сідаровіч В. Б.* Даследаванне ўзаемазвязі сацыяльна-перцептыўных здольнасцяў
і кагнітыўнага стылю асобы 50
- Шлыкава Т. Ю.* Сферы праяўлення і прычыны поспехаў і няўдач падлеткаў 53
- Пономарева М. А.* Адаптацыя метадыкі дыягностыкі эмпатый М. Дэвіса «Індекс
межличностной реактивности» 58
- Кісялёва Н. В.* Вывучэнне негатывнага ўплыву фактараў стрэсу на псіхасаматычны
стан падлеткаў 61
- Беразоўская Т. П.* Эмацыянальнае развіццё старшакласнікаў у працэсе
фарміруючага эксперыменту 65
- Камінская С. А.* Сюжэтна-ролевыя гульні як сродак фарміравання рухальнай
актыўнасці дашкольнікаў 69
- Стаховіч Т. В.* Тэоретыко-метадологічныя падходы к даследаванню
композиторского мышления как творческого процесса 71
- Стаховіч Т. В.* Специфика проявления феномена осознанности
в композиторском мышлении 75

Мовазнаўства

- Ратко Т. В.* О критериях синонимичности 81
- Трофимович Т. Г.* Некоторые итоги типологического описания системы
старорусских предметных наименований 83
- Камлевич Г. А.* Об изучении языка художественной литературы 88
- Бабич И. С.* Явление двойной мотивации при образовании наречий в русском
языке (в сопоставлении с белорусским) 91
- Урбанович И. Г.* Лексические заимствования в художественных произведениях
Фазилы Искандера 96
- Курилова Л. Н.* Изменение акцентологических норм русского языка (на материале
драматургических произведений И. А. Крылова) 98

Літаратуразнаўства

- Ракова О. П.* Проблемно-тематическая общность русской и белорусской
сатирической драматургии 30-х гг. XX в. 101

Адрас рэдакцыі:

220007, Мінск,

вул. Магілёўская, 37,

пакой 124,

тэл. 219-78-12

e-mail: vesti@bspu.unibel.by

- Ліхта У. І. Пытанне аб вышэйшай школе ў мінулым // Працы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў мінулым. 1928. № 19.
- Токровский М. Н. Русская история с древнейших времен. М., 1934. Т. 4. С. 16.
- Слобожанін В. П. Земское самоуправление в Беларуси (1905—1917 гг.). Мн., 1994; Ён жа. Да гісторыі ўвядзення земства ў Беларусь (1864—1911 гг.) // Весці АН БССР. Сер. грамад. навук. 1983. № 4.
- Забайскі М. М. Грамадска-палітычная барацьба ў сувязі з увядзеннем земства ў Беларусь // Весці АН БССР. Сер. грамад. навук. 1987. № 1.
- Лурмова Н. М. Земское либеральное движение. М., 1977.
- Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России. М., 1990.
- Ляцельскі М. С. Земствы і школа на Беларусі // Пачатковая школа. 1992. № 4. С. 32—37.
- Сялкоўская С. В. Гісторыя адукацыі і педагагічнай думкі Беларусі (60-я гады XIX — пачатак XX ст.). Мн., 2001.
- Вестник Минского губернского земства. 1914. № 3—4.
- Ферров В. О введении всеобщего обучения // Народное образование в Виленском учебном округе. 1907. № 3. С. 104—111.
18. Вестник Минского губернского земства. 1914. № 7. С. 36.
19. Асвета і педагагічная думка ў Беларусі са старажытных часоў да 1917. Мн., 1985. С. 372.
20. О начальном образовании в Могилевской губернии в 1912 г. // Народное образование в Виленском учебном округе. 1913. № 8. С. 426—433.
21. Народное образование в земствах: Основа организации и практика дела. М., 1914. С. 68—69.
22. Краткий очерк деятельности Борисовского уездного земства в первое трехлетие (1911—1914) его существования // Вестник Минского губернского земства. 1915. № 1—2. С. 29.
23. Могилевская земская неделя. 1910. № 1—3. С. 22.
24. Нядзельныя школы // БелСЭ. Мн., 1973. Т. 7. С. 550—551.
25. Могилевская земская неделя. 1910. № 20. С. 11.
26. Могилевская земская неделя. 1910. № 9.
27. Могилевская земская неделя. 1910. № 37. С. 2.

SUMMARY

Historical aspects of the social and educational activity of the national establishments are analyzed. It is stated that the «zemstvo» at the beginning of the XXth century were holding systematic and target work to impose the overall primary education and higher the professional level of teachers, to carry out instructive social work among the population.

947.08:947.6

С. А. Талмачова

Выхаваўча-адукацыйная дзейнасць сялянскай абшчыны Беларусі (1861—1914 гг.)

Па «Палажэннях» 19 лютага 1861 г., кожны былы памешчыцкі селянін прыпісваўся да сельскай абшчыны, якія ў сваю чаргу аб'ядноўваліся ў воласці. У 1866 г. гэтыя законапалажэнні былі распаўсюджаны і на дзяржаўных (вясенных) сялян. У гэты час сялянства складала пераважную большасць (амаль $\frac{3}{4}$) насельніцтва сучаснай тэрыторыі Беларусі [1].

Адной з функцый сельскай абшчыны была культурна-выхаваўчая: утрыманне школ і бібліятэк, выхаванне падростаючага пакалення, свят і інш. Сучаснікі адзначалі, што селяніна выхоўвала, па-першае, сям'я, па-другое, «школа-вучылішча, царква, нарэшце, сельская жывецца, гэта значыць адбыванне вайсковых павіннасці, затым вяртанне дадому, праца твар у твар з жывеццам грамадскім, гэта значыць з гаспадаркай, з воласцю, з мірскім судам, з судом і г. д.» [22, с. 24].

Выхаванне дзяцей адбывалася ў сялянскай абшчыне па звычаі. Асоба бацькі і старэйшага ў сям'і лічылася свяшчэннай. Да 7 гадоў дзяцей выхоўвалі выключна маці, але з 7 гадоў хлоп-

чыкі паступова пераходзілі пад нагляд бацькі, і ён перадаваў ім свае веды і ўменні, якія неабходна было ведаць селяніну, а дзяўчынкам заставаўся пад даглядам маці, каб навучыцца ўсяму, што неабходна было ведаць сялянцы. Дзеці побач з дарослымі ўдзельнічалі амаль ва ўсіх сельскагаспадарчых работах, за выключэннем самых цяжкіх і адказных. На першым месцы стаяла навучанне працоўным навыкам. Такім чынам, дзеці ўдзельнічалі амаль ва ўсіх работах і ва ўсіх праявах сялянскага жыцця. У 15 гадоў юнакі і дзяўчаты былі ўжо сапраўднымі работнікамі і выконвалі ўсе сельскагаспадарчыя работы. Мэтай выхавання з'яўлялася таксама развіццё страху перад Богам, пакорлівасці бацькам, царкве і ўладам. Вынікам таго, што менавіта ў сям'і адбываўся працэс сацыялізацыі, дзеці рана становіліся дарослымі і былі як бы дваінікамі сваіх бацькоў. Народная педагогіка лічыла прымус і пакаранне нармальнымі і важнымі формамі ўздзеяння на непакорных. Дзеці, асабліва маленькія, часта караліся фізічна.

Кантроль за выхаваннем дзяцей і паводзінамі дарослых выконвала абшчына. Галоўнымі

метадамі ўздзеяння было грамадскае асуджэнне ці пахвала. Сяляне даражылі сваёй рэпутацыяй сярод аднабшчыннікаў. Патрыярхальны лад жыцця і выхавання не адваргаў пакаранняў і дарослых. Формамі выхавання дарослых, напрыклад, былі выдаленне з вобшчства «шкодных і распусных членаў, часовае выдаленне сялян ад удзелу ў сходах», апека над гаспадаркай п'яніц і «няспраўных», «прызначэнне на грамадскія работы да двух дзён ці грашовому, на карысць мірскіх сум, спагнанню да аднаго рубля, ці арышту» да двух дзён і г. д. [23, арт. 51, 58, 64].

Значную ролю ў развіцці адукацыі аднабшчыннікаў выконвалі органы сялянскага самакіравання. Да адмены прыгоннага права існавалі школы для сялян, але шырокага распаўсюджвання яны не атрымалі. Сялянскія дзеці звычайна вучыліся пры праваслаўных і каталіцкіх храмах. Памешчыцкія сяляне да 19 лютага 1861 г. маглі вучыцца ў нешматлікіх школах, арганізаваных уладальнікамі маёнткаў. Трэба адзначыць, што шляхта на Беларусі лічыла сябе польскай, размаўляла па-польску і была ў асноўным каталіцкага веравызнання. Гэтыя абставіны не маглі не адбіцца на змесце адукацыі памешчыцкіх сялян. У некаторых сялібах дзяржаўных сялян таксама меліся свае школы. Акрамя таго, частка дзяцей атрымоўвала першыя навыкі чытання і пісьма ад пісьменных рамеснікаў (краўцоў і інш.), якія прыходзілі ў вёску на заробак. Але колькасць сялян, атрымаўшых пачатковую адукацыю, была нязначнай.

На пачатку 60-х гг. XIX ст. у Паўночна-Заходнім краі, асабліва ў Віленскай і Гродзенскай губернях, пачаліся хваляванні, звязаныя з палітычнымі абставінамі ў Царстве Польскім. Таму расійскі ўрад імкнуўся прыцягнуць на свой бок беларускае насельніцтва, супрацьпаставіўшы яго польскай шляхце. Адным з крокаў у русіфікатарскай палітыцы дзяржавы было адкрыццё ўсё большай колькасці рускіх школ.

У 1861 г. Мінская губернская па сялянскіх справах установа на аснове цыркуляра Міністэрства ўнутраных спраў ад 4 лістапада 1861 г. разгледзела пытанне аб адкрыцці вучылішч для адукацыі дзяцей часоваабавязаных сялян. Было вырашана, што да прыняцця асобага закона хадайніцтвы ад воласцей наконт адкрыцця ў вёсках вучылішч для першачатковай адукацыі сялянскіх дзяцей павінны зацвярджацца губернскімі ўстановамі. Меркавалася, што выкладаць закон божы будуць праваслаўныя святары, а вучыць чытання, пісьму і першым правілам арыфметыкі можна даручыць як святарам, так і іншым асобам [2].

Паўстанне 1863—1864 гг. у Польшчы, Літве і Беларусі значна паўплывала на справу раз-

віцця народнай адукацыі. Касцёлы зачыніліся, і некаторыя з іх перабудоўваліся ў праваслаўныя храмы. Тое ж адбывалася і з польскімі школамі. У сельскіх вучылішчах не дазвалялася вучыць польскай мове (цыркуляр Віленскага генерал-губернатора ад 1 студзеня 1863 г.). Забаранялася нават перапіска паміж вучыцямі і вядзенне валасной дакументацыі па-польску (Інструкцыя Віленскага генерал-губернатора ад 24 мая 1863 г. 2-е дапаўненне). Пераконаваць сялян да адкрыцця рускіх школ стала важнай задачай міравых пасрэднікаў.

Востра паўстала пытанне аб адукацыі рускіх настаўнікаў у Беларусі. Іх катастрофічна не хапала, асабліва для сельскіх школ. Для выканання абавязкаў сельскіх настаўнікаў таксама валасных і сельскіх пісараў з цэнтральных губерняў вызываліся «благачыніцы» выхаванцы семінарыі і духоўныя вучылішч праваслаўнага веравызнання. Праезд на праезд у Паўночна-Заходні край вызываліся са сродкаў пяціпрацэнтнага збору маёнткаў памешчыкаў-католікаў [8, л. 24 ар. 20, л. 3]. У 1873 г. правадзейны стацкі савецкі член кансультацыі пры Міністэрстве юстыцыі землеўладальнік Мінскай губерні п. Э. К. Чапскі адзначаў, што настаўнікі, вызваныя з цэнтральных губерняў, якія вучаць чытаць і пісаць па-руску, у большасці нежаночыя няцвёрдай маральнасці, «п'янствуюць, вядуць, разбэшчваюць сваім прыкладам справамі народ. Настаўнікі большай часткі духоўнага звання, нізкага ўзроўню і адукацыі. Так лічыў не ён адзін [4, с. 107; 9, с. 29].

Адказнасць за ўтрыманне народных пачатковых школ ускладалася на сельскія вобшчствы. Сяляне за грошы воласці (мірныя зборы) будавалі дамы для вучылішч і аддзілі для іх зручныя памяшканні, але абавязкова каля праваслаўных храмаў, прымаючы свой кошт ацяпленне і асвятленне вучылішч прызначалі забеспячэнне грашыма настаўнікаў, рабілі ссыпку хлеба для харчавання вучыцкаў-навучэнцаў. Напрыклад, у Віраўлянскай воласці Гарадоцкага павета Віцебскай губерні ў 1881 г. на вучылішча, якое забяспечвалася з валасных сум, было затрачана 203 руб. Сяляне Віцебскай губерні пералічвалі грошы на ўтрыманне стыпендыятаў Полацкай настаўніцкай семінарыі [5].

Некаторыя пачатковыя школы для сельскапаступова пераходзілі пад патранаж дзяржавы народных вучылішч, якая часткова брала на сябе расходы на ўтрыманне школы. Так, у 1866 г. у Віцебскай губерні штатных вучылішч налічвалася 61, сельскімі вобшчствамі ўнесена было на жалаванне настаўнікам у 10 штатных вучылішчах 907 руб., акрамя таго, на 11 дру-

градных вучылішч ад іх жа паступіла 960 руб. [6]. У Мінскай губерні ў 1876 г. на ўтрыманне ніжэйшых вучылішч, падведамасных дырэкцыі, адпушчана было з дзяржаўнага бюджэту 47.524 руб. 95 кап., а ад сельскіх вучылішч — 26.949 руб. 93 кап. [7]. Увогуле на асвету сяляне пяці заходніх губерняў у 1876 г. выдаткоўвалі 9,6 %, а ў 1894 г. — 13,4 % ад грамадскіх сродкаў [21, с. 73].

Па цыркуляры Віленскага генерал-губернатора ад 15 красавіка 1865 г. рускім настаўнікам сельскіх вучылішч, якія былі выкліканы на службу ў Заходні край, незалежна ад жалавання, што прызначалася ім вобшчаствамі, з сельскіх запасных магазінаў выдавалася і па 10 фунт мукі ў год і столькі ж круп. Акрамя таго вобшчаствы павінны былі прадстаўляць пачынаючы з ацяпленнем і асвятленнем, а таксама адвечна выдаваць па 4 руб. прыварачных прысмакаў [20, л. 11]. Мясцовыя настаўнікі такой прысмакаў не атрымлівалі. Такім чынам, забеспячэнне настаўнікаў з «унутраных» губерняў абвешчана на мірскіх расходах воласці дадатковым зборамі.

Аб значных расходах сельскай абшчыны на ўтрыманне дзяцей гаворыць і тое, што, паводле загадаў Аляксандра II, для захавання вучылішч, якія пачалі ў селішчах былых дзяржаўных школ, з 12 лютага 1868 г. уводзіўся земскі збор грошай ў Віленскай губерні — па 7 кап., у Гродзенскай — 6½, Мінскай і Магілёўскай — па 6¼ [10]. Назіранне за расходаваннем гэтых грошай ускладналася на дырэкцыю сельскіх вучылішч і на міравых пасрэднікаў.

У 60-х гг. XIX ст. сяляне часта імкнуліся перамагчы выплаты мірскіх збораў за кошт перацягвання жалавання настаўнікам і расходаў на ўтрыманне вучылішч, харчавання вучняў, на выдаткі, таму што «не дайшлі яшчэ да таго асэнсавання карысці пісьменнасці» і часта захватой скарачалі неабходныя для гэтага выдаткі [11]. Негатыўныя адносіны да навучання сялян захоўваліся пасля адмены прыгоннага права, паколькі большасць памешчыкаў перацягвалі ў тым, што навучанне «не толькі не прыносіць карысці сялянам, але нават шкодна для іх, што яны выкарыстоўваюць яго ў якасці асяродка махлярства, складальнікамі фальсифікаваных пашпартаў, разважаючы, што "племені нашаму не да твару вучыцца". Пры непісьменнасці і недасведчанасці прыгонныя сяляне не мелі доўгі час заставацца інертнай і забіваемай» [12]. У 1867 г. у Мазырскім павеце Мінскай губерні, па словах сучасніка, у сялян, якіх ад прыгону, яшчэ адсутнічаў дух законнасці і аддзялення карысці народнай адукацыі. Яны перацягвалі на імкненне дзяцей да навучання, часта забаранялі сваім дзецям хадзіць у

школы. Сяляне меркавалі, што дабру там не навучаць, хутчэй падрыхтуюць вальнадумцаў, не прыгодных для гаспадаркі, што пісьменнасць ім не патрэбна, бо і без яе можна абысціся [13].

Яшчэ больш негатыўна ставіліся сяляне да адукацыі дзяўчынак. Лічылася, што «пісьменнасць — не патрэбная справа для жанчыны, свавольства, дурыкі». У Гродзенскай губерні, напрыклад, у 1857 г. сярод аднадворцаў, дзяцей салдат і сялян (не прыгонных — С. Т.) вучыліся 1.255 хлопчыкаў і 62 дзяўчынкі. Падобная тэндэнцыя захавалася і ў пачатку XX ст. Сучаснік, землеўладальнік Магілёўскай губерні Н. А. Лютц, адзначаў, што жанчына ў сялянскай сям'і «непісьменная, нічога не ведае, не развітая, сама яна толькі самка, абавязаная несці самыя цяжкія хатнія работы... Жаночых сялянскіх школ у нас амаль няма. Калі сустракаецца часам ў школе 2, 3—5 дзяўчынак — гэта рэдкасць» [22, с. 24]. Адначасова амаль палову вучняў у прыкасцельных школах складалі дзяўчынкі, «якім адводзілася ганаровае месца сярод таварышаў-хлопчыкаў. Такого амаль не было ў іншых школах... Прадбачлівыя служыцелі каталіцтва і паланізму разумелі сапраўдны кошт пісьменных матуль-каталічак, для адукацыі якіх і накіроўвалі сваю выхаваўчую работу» [17, с. 36].

У выніку такіх адносін да навучання сярод сялян большасць асоб, абраных на выбарныя пасады сялянскага самакіравання (валасныя старшыні, сельскія старасты і інш.), былі непісьменнымі. Па гэтай прычыне яны лёгка падпадалі пад уплыў валасных пісараў, якія нярэдка дзейнічалі ў асабістых інтарэсах, карыстаючыся недасведчанасцю сялян.

Аднак мэтанакіраваная дзейнасць урада ў справе русіфікацыі краю прыносіла свае вынікі. Некаторыя сяляне паспяхова вучыліся нават у настаўніцкіх семінарыях, напрыклад у Полацку, Маладзечне, і вярталіся ў свае воласці, якія нярэдка аплачвалі іх навучанне [5]. Акрамя таго, былі і сяляне, якія скончылі курс у элементарнай Горыцкай школе. Напрыклад, у гаспадарцы старшыні Свіслацкай воласці Ваўкавыскага павета Гродзенскай губерні «было шмат такога, што можна сустрэць толькі ў нешматлікіх маёнтках памешчыкаў» [4, с. 23]. Зразумела, што такія станоўчыя, хаця і рэдкія, прыклады паступова пераконвалі сялян у карысці навучання. Колькасць пісьменных сялян павялічвалася.

Ужо ў 1875 г. у Мінскай губерні ў сельскіх школах вучыліся 15.921 хлопчык і 1.393 дзяўчынкі. У 1876 г. у Мінскай губерні было 475 сельскіх вучылішч, з якіх 277 для абодвух полаў, 6 для дзяўчынак і 192 вучылішчныя аддзяленні. У іх навучаліся 17.332 хлопчыкі і

толькі 1.651 дзяўчынка. У параўнанні з папярэднім годам колькасць вучылішч узрасла на 3, а вучылішчных аддзяленняў на 23. За год колькасць вучняў-хлопчакаў павялічылася на 1.411, а дзяўчынак толькі на 258 чалавек [18]. Акрамя таго, дзеці сялян вучыліся не толькі пісьменнасці. Напрыклад, у 1867 г. Мінская губернская па сялянскіх справах установа разглядала спісы хлопчыкаў, абраных сельскімі вобшчэствамі для навучання прышчэпліванню воспы [19].

Акрамя народных вучылішч, якія знаходзіліся на поўным ці частковым утрыманні воласці, існавалі царкоўна-прыходскія, дзяржаўныя і іншыя школы. Частка сялян атрымоўвала першапачатковую адукацыю ў час службы ў арміі.

Вынікі Першага ўсеагульнага перапісу насельніцтва Расійскай імперыі 1897 г. сведчаць, што колькасць сялян, атрымаўшых пачатковыя школьныя веды, павялічвалася. У цэлым у Беларусі іх было 24,15% (778.569 з 3.223.302 чал.) мужчын і 9,41% жанчын (300.578 з 3.193.658 чал.). Працэнтныя суадносіны паміж пісьменнымі і непісьменнымі па губернях значна адрозніваюцца. У прыватнасці, у Гродзенскай губерні было 33,01% пісьменных мужчын (199.444 з 604.148) і 12,26% жанчын (68.457 з 558.290) [15]. Адносна высокі працэнт пісьменных тут можна тлумачыць рэлігійным складам насельніцтва, сярод якога значную частку складалі каталікі і лютэране. Адначасова сярод сялян Мінскай губерні чытаць і пісаць маглі толькі 16,87% (130.312 з 772.298) мужчын і 3,24% (24.881 з 768.823) жанчын [16].

Даныя перапісу 1897 г. сведчаць, што самыя высокія паказчыкі пісьменнасці сялянства Беларусі прыпадаюць на ўзроставыя групы 10—39 гадоў, гэта азначае, што людзі нарадзіліся ў 1857—1887 гг. і вучыліся ў 60—90-х гг. У 60-х гг. сталі пісьменнымі (і дажылі да 1897 г.) 26,87% мужчын і 9,47% жанчын іх узросту (узроставая група 40—49 гадоў), у 70-х гг.— 33,43% мужчын і 12,50% жанчын (узроставая група 30—39 гадоў), у 80-х гг.— 39,88% мужчын і 15,55% жанчын (узроставая група 20—29 гадоў), у 90-х гг.— 40,34% мужчын і 15,49% жанчын (узроставая група 10—19 гадоў, якая давала самы значны працэнт пісьменных па губернях) [14]. Самая малая колькасць пісьменных сярод тых, каму ў час перапісу не было яшчэ 10 гадоў, таму што звычайна сялянскія дзеці вучыліся ў 8—12 гадоў. Сярод тых сялян, што, верагодна, сталі пісьменнымі да адмены прыгону (узроставая група 50—59 гадоў), было 15,67% мужчын і 6,72% жанчын [14].

Такім чынам, выхаванню і адукацыі сяляне надавалі вялікае значэнне. Пісьменнасць сялянства няўхільна ўзрастала, і важную ролю ў гэтым выконвалі сельскія абшчыны.

ЛІТАРАТУРА, КРЫНІЦЫ

1. Панютіч В. П. Социально-экономическое развитие белорусской деревни в 1861—1904 гг. // *Вестник Белорусского государственного университета*. 1990. № 3. С. 10—12.
2. НГАБ, ф. 242, воп. 1, спр. 96, л. 23 ада—24.
3. Сборник распоряжений графа М. Н. Шереметьева по усмирению польского мятежа в Северных губерниях 1863—1864 / Сост. Н. Давыдов. Вильно, 1866.
4. Доклад высочайше учрежденной комиссии для исследования нынешнего положения сельского хозяйства и сельской производительности в России. СПб., 1873. Прил. VI.
5. НГАБ, ф. 2502, воп. 1, спр. 360, л. 41—42.
6. Краткий очерк крестьянского дела со дня введения Положения 19 февраля 1861 г. // *Полное собрание законов Российской империи на 1886 год*. Вып. 1. СПб., 1886. С. 21—22.
7. Приложение ко всеподданнейшему отчету Могилевского губернатора за 1876 год. Б. м., б. г.
8. НГАБ, ф. 242, воп. 1, спр. 414, л. 1.
9. Доклад высочайше учрежденной комиссии для исследования нынешнего положения сельского хозяйства и сельской производительности в России. СПб., 1873.
10. НГАБ ф. 242, воп. 1, спр. 1676, л. 11.
11. НГАБ, ф. 242, воп. 1, спр. 2568, л. 266.
12. Дружинин Н. П. Право и личность крестьянина. СПб., 1912. С. 29.
13. НГАБ, ф. 242, воп. 1, спр. 833, л. 1—2.
14. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. СПб., 1899—1904. Тетр. 3. С. 30; Ч. 5. Тетр. 3. С. 34; Ч. 11. Тетр. 3. С. 54; Ч. 23. С. 54—55.
15. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. СПб., 1904. Ч. 11. С. 50.
16. Там жа. СПб., 1904. Ч. 22. С. 54.
17. Никифоровский Н. Я. Сельско-школьное движение в Юго-Восточной окраине Витебской губернии, каким застаёт его реформа 19 февраля 1861 г. Витебск, 1893.
18. Толмачева С. А. Социальный статус белорусских крестьянки во второй половине XIX века // *Вестник Белорусского государственного университета*. 2001. № 3. С. 283—284.
19. НГАБ, ф. 242, воп. 1, спр. 832, л. 16.
20. НГАБ, ф. 242, воп. 1, спр. 373.
21. Панюціч В. П. Земскія, грамадскія і іншыя тэрытарыяльныя павіннасці і плацяжы сялян Беларусі ў 60—70 гады XIX ст. // *Весці НАН Беларусі. Сер. гуманітарныя навук*. 2000. № 3. С. 71—75.
22. Труды местных комитетов о нуждах сельскохозяйственной промышленности. Могилевская губ. СПб., 1903. Вып. 22.
23. Полное собрание законов Российской империи. Т. 36, отд. 1, изд. 1863 г. № 36657.

SUMMARY

Based on the documentary records, the article for the first time discloses the educational and instructional role of the peasants' local authorities in Belarus in the period of 1861—1914.